

Josef
Kainar
BÁSNĚ

ČESKÁ KNIŽNICE

NAKLADATELSTVÍ HOST

Josef Kainar

BÁSNĚ

*Osudy / Nové mýty / Lazar a píseň /
Moje blues*

PRAHA — BRNO 2020

ČESKÁ KNIŽNICE

Vydávají Nadační fond Česká knižnice, Ústav pro českou literaturu
AV ČR, v. v. i., a vydavatelství Host

www.kniznice.cz

Publikace vznikla s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné
instituce 68378068 (ÚČL AV ČR, v. v. i.).

Ediční příprava a komentář Petr Šrámek
Vědecká redakce Jiří Holý

© Josef Kainar — dědicové c/o DILIA, 2007

Editor © Petr Šrámek, 2018

Commentary © Petr Šrámek, 2018

Cover art © Bohumír Matal — dědicové, 2018

© Nadační fond Česká knižnice, 2018

© Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2018

© Host — vydavatelství, s. r. o., 2020 (elektronické vydání)

ISBN 978-80-7577-714-0 (Formát PDF)

ISBN 978-80-7577-715-7 (Formát ePub)

ISBN 978-80-7577-716-4 (Formát MobiPocket)

OSUDY

Poezie 1940–1943

Knihovna

Před starou knihovnou,
kde prastarý rod molů
vymírá vznešeně
a na vyčtený trud,
každý zvlášť v svazku svém,
že neznají se spolu,
pro celou hmyzí veřejnost
jen odumřelý úd,

před starou knihovnou,
kde vadnou v jedné řádce
jak družné saláty
Homér i Rabelais,
kde svazky církevní
dští mory na proklatce
růžící liter svých
do hluché jetele,

kde otcům církevním
se pro prach těžko dýchá
a tím je zdeptána
výhoda zlatých úst,
kde chřípí voltairské
s nevolí vyčenicích
u svých dvou sousedů
koženost jejich gust,

před starou knihovnou
já klesám do dna křesla
s pocitem úlevy
a tíhou sklonku zad,
že voda stojatá
mne ještě nezanesla
do ramen poklidných
a bahnem čpících rad,

že znám svou cestu zpátky
k nedbale přečtenému
a cítím při vazbách,
jak dusí horký klíh,
a při lásce že nikdy
nerozumím všemu,
já, šťastný milenec
žen letmo přečtených.

A mám-li tady utkvít
také kdy v své řádce,
stísněný, ač přímý —
Bože, slyš můj pláč,
vyslyš prosbu moji,
aby poznali mi
podle hřbetu mého,
co jsem zač.

Varhany

U vědomí zvonoviny,
která dávno dříme
střemhlav spánek netopýrů
z trámů dvou věží,
Matka nebes ve velkém už
snímá z lidí viny,
takže všechno, co se děje
nekalého po okolí,
mordy, smilstva, beznaděje,
krok s ní drží stěží.

Půlnoc je, a věčná lampa
znehyní a strne celá,
jako něžný holub z bronzu:
na kůru se tmí a bělá
dravec varhan číhající,
rozestřená křídla píšťal,
černé drápy v klávesnici,
ještě zbrcen od ozvěny.
Lampa schoulí matnou záři
pod svůj zarosený kříšťál.
Matka nebes na oltáři
usnula už, chrám je němý.

U vědomí zvonoviny,
která shora visí,
v hrůze z chodeb podlahou,

jež jsou bez konce,
tuším, že tu dýchá se mnou
ještě někdo jiný:
srdce hořké, opatrné,
kroky neslyšné svou vahou.
Ve hřbet kočky klenba strne,
ke skoku se krčí stíny.

Slyším chůzi, jak se šoulá,
k varhanám a ustane tam,
šelesty, jež podobny jsou
řeči hmyzu, hmyzím větám,
potom ruce, s dychtivostí
položené na klávesy,
devětkrát se do nich noří,
devětkrát se zase svěsí,
s krutostí, jež nemá rovné,
otálí hra na varhany:
je v tom zlo, zlo nevýslovné!
Královna spí spánkem panny.

Kantor! Stařík obličej
zlostné malé želvy,
v límci, jenž ho svírá, škrtí,
jako úpis nečistému,
mstí se v chrámě na nevinných,
krtčí pomstu si tu hřeje:
ve varhanách zaklety má
děti, jež mu stáří trudí.
Každé v jiné písťale je,
všechny je to kovem studí.

Svrchovaně tady vládne.
Všechny je má pod rukama.
Bystré i ty těžkopádné,
netykavé, jedináčky.

Tu pohrává si s ospalci,
hned zahřmí tím, jenž krásně umí,
dva koktavé má pod palci
při hlavním motivu,
i zchytrale se rozněžní,
varhany dojímově šumí,
to pekařova dvojčata,
která ho ráda balamutí,
jsou jemně, jemně přiskřípnuta,
a nachraptěle s nimi zpívá
sirotek, zrzek plný rtuti.

Dochází též na repetenty.
Jsou přitištěni do bláta
výhružnou supí melodií,
již tvoří tato toccata,

ach, kantor zvrátí hlavu nazad,
a mhouří víčka blahem líná.
To štěstí nelze hadrem smazat,
ať osud na mně jak chce leží.
Třeba jak ona zvonovina,
která spí střemhlav.
Z obou věží.

Z plamene

Čtyři stěny,
na nich leží strop,
abych po podlaze mohl přecházeti,
vymýšlím-li báseň
z oněch krásných dob,
kdy se upalovávaly
mlčelivé děti,
dívký očí příliš určitých
a s vlasy jako len.

V kamnech jabko
toho ohně zbývá.
Pokleknou otevřít jim
dvířka křivá,
v zanícení svatém
z oněch dob
jim dlobnu do polen.

Podivné věci!

 Za večera třeba,
na polní cestě, která vstřebá
louže po přehánce
s hvězdným nebem v nich,
děvečka jde,
 hrst sena na hrábích,
když proti ní
tak odněkud, tak z čira,

zatleská plášť, jde obličej
tmavého kavalíra.

Ne, měsíc nesvíí víc,
než je třeba.
A tichá cesta polem vstřebá
kaluže, důlky, děvečku
i s hvězdným nebem v ní.

— — —

Celý svět — vůně nákrčníku.
A pod šňůrou
malinkých vzlyků
ta dívčí šije, nalomena,
zapadne v pláště večerní.

Podivné věci!
Nedělního jitra
v chrámu, kam okny prosvítá
sto bílých šjí
světic v mlze zvenčí,
hlas v hrdle, Bože, ztrácí ta,
jež tmou je navždy přikryta
vzácného kavalíra,

ruka se nechce křížovat,
je vlhká a jen svírá
pět malých nehtů růžových
do hnízda ve dlani,
děvečku pálí pod šatem
zlý náhrdelník vzlyků.

V kadidle vůně, peruť mdlá,
tah vůně nákrčníku...

— — —
Čtyři kouty,
mezi nimi stůl,
abych líné lokty
měl oč opírati,
tího.

Jako báseň má
i kamínka
praskají z posledního,
jako báseň má
i pověsti
se v růstu šera tratí.

Z příběhu doby vzdálené
posuněk něhy z plamene
zahlédnu, než se vstřebá.

Podivné věci!
V samotách —
a za večera třeba —

Duše dívek

Rád sedá nad svou zahradou
za krásných mroucích večerů,
a cítí v nohou zkřížených,
jak sladce trne čas.

Své bubláky už pozamykal.
Je růží sen též spánkem volat.
A slyší,
jak by travou smýkal
za vlasy ženu s tělem vůně
únosce, jenž ji nemoh zdolat.

Už jenom hlína víčko zvedá,
když maceška se klube v bělmu.
V úrovni pat, z níž napověda
poslední výkřik šeptá herci,
který on znal, a nevyšel mu.

A jiriny, ty parukářky,
pyšné a k staru vodnatelné
brebentí tmou své věčné nářky.
Že nic než bolest, rusá bolest
na lidskou hlavu lépe nelne.

Pro hvězdný pohřeb pod jabloní
chocholů černých pak je třeba.
Vetkli v lebky nočních koní.

A všechny, všechny tulipány
pohřební chůze rozkolébá.

Rád sedá nad svou zahradou
za ještě teplých večerů,
jak lovec někdy přisedá
nad ještě teplou zvěř.

A stane se, že z jižní zídky
jemně to stokrát zaharaší.
Kapsářem staré jasnovidky.
To hrách se plaší, hrách se plaší!
Dejte si pozor, jděte z cesty! —

Muž do dlaní se pousmál.

Potom však, když mu harašení
tři noci zní, a konce není,
když místo vody na Tritona
bubnuje hrách, až na fontáně
úsměvný obr jaksi stoná,
marně se něžným hrachobitím bráně,

napadne ho, že tehda za tmy
ne lusky tak se rozehrály,
jako spíš duše, duše dívek
vydaly naléhavý hlas:

sladkává něha luštěniny,
řečtina nejspíš, s hráškem sliny,
za zoubky mladé Danaidky,
jež pohřbena zde v patách zídky
veškeré muže pomlouvá.

Anebo jinak: drobné vzněty,
tančící vánek, kastaněty,

střevíčky lusků,
a to všechno
pro nic, a vždycky pro kohosi.

Neboť ať v pravém nebo v levém,
v střevíčku dívky duši nosí.

A kdyby jen tu svou. —
Muž polkne.
Nutí se myslet na bubláky.
Jedna z těch dívek ve střevíčku
i jeho duši
nosí taky.

Sen o láhvi a smíchu

Ó, byl jsem lahví,
lahví v Oceánu,
z kapsy jsem čouhal
tomu opilci.
A jak mu kabát zelený
šel v tu, hned v onu stranu,
když mladý delfín z rozvery
mu chňapal po límci,

já poslušně se nakláněl
a na to ukazoval,
nač pán můj,
můj pán Oceán,
si právě usmyslel:
— Toto je voda,
voda šupinatá,
toto je Bůh,
tam racka jedí vši,
a támhle z vlny
jako z kopce zlata
vyhodil kdo
pět starých podešví —
nebo to rybky
vzlétly do vzduchu?
— já takovou jsem dostal po uchu,
že byste zplakali nad potrestaným žáčkem,

který svým
zeleným ukazováčkem
ukázal vedle,
když si zamlul.
Já lahví jsa jsem mnoho poznal hoře...

Ale když světec nebo kdo,
jenž kráčel středem moře,
klopýtł o mne ztrácej
svou povětrnou hůl,
řval smíchem můj pán Oceán
až ode dna se boře,
ucintán v pěnách válel se
a já se válel v něm.

On ústy byl,
já zubem v nich,

leč jeden hlas
a jeden smích
jsme byli ve snu oba.

A nic, nic tady na světě
se tomu nepodobá.

Lazar

Také svaté dějepravy
čeká osud oslích uší.
Budže chtějí vézti Pána
branou města Jeruzalém,
budže chlapec o polednách
rád v nich listuje.

Na půdě sám, v hradbách nůší,
odcizen, prst v nose malém,
pod šerými pohrabáči,
každý z nich, mnich dávno vyschlý
prázdný pohled po něm stáčí,
v tichu nehnutém
a v dusnu
vlas po vlase objevuje
krále, osly, publikány,
tamaryšky, hrobní sluje,
krásné anděly i džbány,
vlas po vlase,
tak jak vedl
jehlu v mědi
mistr Doré.

Druhý den, když příliš zrána
hnízdo snů mu po svém zřídí
kukačka dřevěná,
zvedá se, jak Lazar zved se,

jako Lazar nenávidí,
— kdo ví, zda tma Lazarova
neměla též pruhy rudé,
rudé pruhy selských peřin,
kdopak ví,
já tomu věřím.

A co tehda. Dodnes ještě,
když se láska, velká láska,
na mém srdci ulebedí,

zespoda van listí zvedne,
odkudsi sem ze tmy hledí
mrtvé peří, nechť stará,

a já, jenž jsem sebe přečkal,
myslívám si na Lazara.

Karbaníci

Pikový kluk se lepí
a kosé oči má.

Tři velkolepí hulváti
půlnocí mastní, uhrátí,
v levičce karty rozhrnuté,
a oči z mozků, z mozků vzduté,
trnou, že stůl jim
dohřímá.

Že všechno musí meze mít,
je v koutech příšeří.
Ve jménu lásek odešlých
zlé ztopoření po grešlích
zde trvá. Šlapy na trnoži,
vzepření v ní jak v lásce boží,
tak sedí tu už z jedné smutných
Páně večerí.

Nikdo je nikde nepohřeší.
On dávno na ně
zapomněl.
A jen ty kříže, černé kříže
jim v uzlech kouře vybaví,
že jeden kříž — a kdy to bylo,
trochu se jim to zahlenilo —
se tu tměl.

Otázka visí, kluk se lepí,
a ohrnul se král.

Dva zamyšlení hulváti
třetímu za hru zaplatí.
Vysunut jak trám ze stodoly
z myšlení, třetí kříže volí,
a rozdává a rozdává,
jak Onen rozdával.

Na sebe vrčí tři psi hlavy,
těla jim ubil
přes noc ras.
K ránu hra karet sama sněží,
karbaníkům už nenáleží,
za každým prstem jedna díra,
a z víček nevyspáním sešitých jim zírá
palčivá panenka.

Je čas,
je k ránu, takže znenadání
jsou venku, pryč, a klábosí,
klábosí venku u plotů
před vypuknutím klokotů,
a vzpomínají na své dcery
a na ženy jak na záděry,
a už jen vítr podfukář
je tahá za nosy.

Zase jsou hlasy na zátylecích,
zátylek je v své
oprátce.
Nic pod nohama. Níž a níže,
v sebe se zpátky propadnou.
Co zmizelo, pes nevyliže.

Pán čeká na ně v zahradách.

Jdou tedy za ním, pomaloučku,
jak báli by se o sebe
a v hloučku,
karty jsou rozehrány.

Naše dny dávno nemají
už ani jméno, v němž by nám
co znělo hudbou o ráji.

Například
Getsemany.

Dopis nemocné

Viděla v noci tančit v lese víly
má malá, že mi churaví?
Bačkůrky, pohledte, jí k lůžku přistavili,
a nedověřeli bílé
dveře z kuchyně,
takže teď všechno,
všechno malá ví.

Kdy cinkne slánka
a kdy zametáme,
— maminko, mléko!
— dát je do spíže? —
Horečka jde,
a zvuk se měkce láme.

Já vím. Zas bolí, že.

Záclony v okně zvedli jenom zpola,
ať sen líp vidí na noty.

Má klidný tah, dá velmi na tremola,
a zachvění řas vždycky usvědčí
hráče, když dojme
dívčí dřímoty.

Viděla v noci tančit v lese víly.
A také skřítky kácet pýchavku.

Doktor se ptá,
kde jsme se nachladili...

Hlupák! Tam.
U splávku.

Co malá vzdychá, ustrne se stěna,
rozproudí vzorek,
zhasne běl.

A z vteřiny je hned
rolnička olověná,
již tu pan skřítek
zapomněl,
a uhranutí rýmou vezmou nazpět víly,
a jitro posílá jí
jasu plný koš.

Lžici a lék jí k lůžku nastražili?

To nic.

Jde listonoš.

Sochy

Hle, tvůj sval,
jenž opil se tvou krví...
Teď do kůže se opírá,
a pěknou vyvádí.
Ty pak s tou kůží,
vy dva venkováci,
žebráte na něj
tiše v pozadí
a — vivat! vivat! — křičíte
při jeho pustém tanci.

To sochy, které na ryncích
svůj kámen vyhřívají,
jsou těchto žertů
zhola vzdáleny.
Netečné, hluché
jako pivní kádě,
drží svůj útvar
hezky pohromadě,
a ohromují mne:
být mrtev — dobrá.
Ale nezadávený?

Dívám se, dívám,
říkáte mi: rozkoš?
Být jezdcem z žuly
celý zavalen?

Ó, jak se deru
z toho temna ven!
Můj svale opilý,
oč náhle jsi mi bližší!
Protože taková
a strašná nehybnost
je jenom důkaz
opilosti vyšší.

Marie z Magdaly

Lvy měla v jamách, vyprávějí.
Zato své slepce, ty jen tak.
Protože člověk hůř než zvíře
lpí jako v jámě ve svém ději,
protože člověk hůř než zvíře
nesahá dál než jeho zrak.
A víc: když slepne, s gestem ženy
temno se před ním vykasá:
on jako nehet otočený
vrací se dovnitř, ke své hloubi,
k té, kterou vlastní hmat mu vroubí.
Vrací se zpátky do masa.

Lvy měla v jamách. Prý, a slepce,
ty jen tak volně chovala.
A kdykoliv jí zrána hebce
vyklouzla z lůžka ospalá
a neprocitlá paže, ona vzpomněla si
— jak někdy sprchává
starý dešť z haluzí —
na slepce, které má,
na jámy při chůzi,

a z toho smísení
dobrého nevzešlo nic.
Protože bdící už,
a nocí ještě voníc,

vzepřená na lokti,
a vratká ve všem jiném
(jako se podpírává
pohárem s vínem
před činem vrah či žhář),
s úsměvem do prázdna
tak jenom vzpomněla si:
nýt, v prstenech nýt
Neviděné krásy.

Nač měla slepce? Vyprávějí,
že oni dnem a nocí pak
museli rýt jí do kamejí,
co nedosáhne lidský zrak,
co nevznáší se, aniž padá,
a dáno stejným obrysem,
pro naši plytkou paměť není
andělem aniž pošlým psem.

Lvy měla v jamách, vypráví se.
Zato své slepce že jen tak.
Leč nejen *jejich* lebky, lysé,
a vyholené pro vidoucí,
plavaly kol stěn rudých síní,
plavaly domem, na vlnách
nejistých moří bludné bóje,
zde téměř každý ruce svoje
vypustil z těla před sebe,
dvě bílé hlízy tápající,
dvě ruce loutky, které z nebes
bůh slepot lásky tahal za nit,
jako by ona, ona byla
předmětem v tmách,
jenž může zranit.

A hudbu lučin do paláce
dala si v klíčkách přenášet.
Nevrlé cvrčky, trsající
o závod s malou loutnistkou,
jejíhož nehtu byli zvicí,
o závod s malou loutnistkou,
jež se k své hudbě smála sladce,
z návyku nejspíš, nevědomá,
kdo vezme zasvé této noci,
pozorné, naslouchající noci,
zdali ten cvrček
nebo ona.

—

Potiché ohně v mísách z žuly,
kruh tváří kolem dokola
v zahradách jejích snů a zvůlí. —
V pozadí túje odpočaté,
světlý mrak, hlava na tlapách,
tu a tam kámen... K vyvážení.
Neboť — vy věčně kolísáte,
magdalská paní... ona ale
ne sebe samé, růže malé
ptala se, kdo tu něžnějí hrá.
Poupěte, které za rozpuku
dětskému oušku v noci zvuků,
těch prvotních, se podobá.

Kdo vezme zasvé... V její duši
šla tichá chůze kolem stěn.
Nemohli tušit, že jen zela
rty, nad které se nakláněla
za tiché noci hlava cizí...
A noc, ta tichá, mísí zdání
ticha a tichých obíhání.

Takže pak, celý obelstěn,
cizinec jde, a jde,
a zmizí.

Nebyla zdejší. Naslouchala
a viděla jen v závojích.
A dotknout se jí, její pleti,
to moucha, která tkne se zdíva
neznámých starých staveb, znívá
poznáním hlubším. Každé stětí
víc poví hlavě do koše,
než slovo vlídně nepřítomné,
třeba je řekla pro mne,
pro mne.

Nebyla zdejší. Milovala
jen pro hukot vod vzdálených,
pro čas, který byl dávno před ní.
Ten, navrší-li okamžik,
odtoku nemá. Zaplavuje,
a roste přes ni, ustavičně,
stokrát a stále rychleji,
a do té skvělé zkázy duje
přítomnost všemi směry, příčně,
a vlny chvil se míjejí
a pohlcují — ona v hloubi,
kterou jí dohled zraku vroubí,

žije své lásky jako zvyk.

Shledal kdy z nás kdo pýchu na ní?
Nebyla pyšná. Co v ní bylo,
bylo jen věčné vzdalování
plachtoví její nádhery,
bylo jen věčné vzdalování
bez perspektiv a řídnutí.

Proč se mi divit, že tu vedu
svůj život mdlý a veškerý,
na jejím břehu, mezi písky
tichý jak ony a též v sobě
drsně se troucí v mísách skal,
že žiji věčné vzdalování
plachtoví její nádhery —
ach, víc bych nikde nezískal,
než tady,
kde jí smím být blízký.

A jitro tehda, čím jí bylo?

Spuštění, plavě bohaprázdné,
protože také, jak se jinak nazve
chvilé před jejím
účesem?

Česačky malé, tiše sem...
Ať šumí, šumí pod hřebeny,
jak město pouští
zaváté,
obrysů, které nespočteny
jak cifry sumy
té a té,
jenom se zaokrouhlují.

A spona
ať na ní vyjde
s cvaknutím.
Jiným to nebude
než tím,
že prvním vedrem
jitro skoná.

Zrcadlo pryč,
v něm každá krása
je míň než ústa